

איתן האזרחי – שם משמאל לשבת לך לך**שם משמאל לך לך - שנת תרע"ג**

ברמב"ם (ריש הלכות עבודה זרה) כיון שנגמל איתן זה וכו'.¹ הנה קרא לאברהם אבינו עליו השלום איתן, על פי לשון הכתוב (תהלים פט, א) מִשְׁפִּיל לְאִיתָן הָאֲזָרְחִי.² אף שכל ג' האבות נקראים איתנים כבש"ס ראש השנה (יא ע"א) מניין שבתשרי נולדו אבות שנאמר וכו' פִּירַח הָאֲתָנִים בְּחָג (מל"א ח, ב) ירח שנולדו בו איתני עולם,³ מכל מקום לא מצינו בפרטות שיקרא אחד מהאבות איתן כמו אברהם אבינו כאמרם ז"ל (ראש השנה יא ע"א) איתן לישנא דתקיפי הוא, והיינו כי יצחק ויעקב אף שהיו יחידים בדור שעמדו לבדם נגד כל אנשי הדור, ולזה צריך אומץ לב ושיהיה תקיף מאד. אבל הנה הם היתה להם ידיעת האלקות במראה הנבואה וקבלתם מאברהם שראה במראה הנבואה. אבל אברהם כשהיה חולק על אנשי דורו עדיין לא היתה לו שום הארה אלקית אלא הכל מפרי חכמתו, וכל כך היה לבו ברור עליו והיה תקיף באמיתת חכמתו עד שמסר עצמו לכבשן האש עוד טרם באה אליו הנבואה, זה הוא הפלא ופלא, ונאה לקרותו איתן בפרטות.

ונראה שזה השאיר ירושה לזרעו אחריו כאמרם ז"ל (שמות רבה מב, ט) או יהודי או צלוב,⁴ ואפילו אנשים שהם בקטנות המוחין מוסרין עצמם על קדושת ה' יתברך, כבמדרש (בראשית רבה סה) וְיָרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו רֵיחַ בוגדיו כגון יוסי משיטא ויקום איש צרורות.⁵ ונראה שברית מילה מסייעת לזה, שלשון ברית נגזרת מלשון ברא כמו שכתב הרמב"ן בראשית (ו, יח).⁶ והנה בריאה היא יש מאין. ועל כן אפילו אנשים שבגדו וקלקלו, וכמעט שכבה אצלם זיק היהדות, וכמעט שנעקר מהם העיקר ששתל אברהם אבינו, יכולים לבוא הרהורי תשובה בלבם בבחינת יש מאין:

- רמב"ם, משנה תורה, הלכות עבודת כוכבים א, הלכה ב:** ... אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו. הלכה ג: **כיון שנגמל איתן זה** התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה... ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה וידע שיש שם אלוך אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוך חוץ ממנו וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו...
- ויקרא רבה ט, א:** הדא הוא דכתיב (דבה"א ב, ו) וַיְגַיַּר זָרַח זְמִיר וְאִיתָן וְהִימָן וְכָלכָּל וְדָרַע גְּלָם הַמִּשָּׁה. זְמִיר - ר' יהושע בן לוי אמר זה עכן ולמה קוראו זמרי שעשה כמעשה זמרי, ורבנן אמרי שנזמרו ישראל על ידו. **איתן** - זה אברהם אבינו על שם (תהלים פט) מִשְׁפִּיל לְאִיתָן הָאֲזָרְחִי...
בבלי ראש השנה יא ע"א: רבי אליעזר אומר: מנין שבתשרי נולדו אבות? שנאמר (מל"א ח, ב) וַיִּקְהָלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרַח הָאֲתָנִים בְּחָג - ירח שנולדו בו איתני עולם. מאי משמע דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא כדכתיב (במדבר כד, כא) אִיתָן מוֹשֶׁבֶד ואומר (מ"כה ו, ב) שְׁמַעוּ הָרִים אֶת רֵיב ה' וְהָאֲתָנִים מִסְדֵי אֶרֶץ <כ"ט>: וְאֹמַר שְׁמַעוּ הָרִים אֶת רֵיב ה' וְהָאֲתָנִים - אֲלֵמַלְמַל הֵם אֲתָנִים הֵם הָרִים, וְאֲשַׁכַּחנָּה נִקְרְאוּ אֲנֹת הָרִים, שְׁנֵאמַר מִלְּגַ עַל הָרִים וְלִיגַל אֶת הַקֶּץ נִשְׁבַּל הָרִים - ואומר (שיה"ש ב, ח) קוֹל דֹּדְדֵי הַנְּהָה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הָהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת מְדַלֵּג עַל הָהָרִים - בזכות אבות, מקפץ על הגבעות - בזכות אמהות.
- שמות רבה מב, ט:** וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת הָעַם הַזֶּה הָזָה (שמות לב, ט) מהו וְהִנֵּה עִם קִשָּׁה עֲרֵף הוּא (המשך הפסוק) אמר ר' יהודה בן פולויה בשם רבי מאיר: ראויים הן להערף. אמר רב יקים ג' חצופים הם חצוף בחיה כלב בעוף תרנגול ובאומות ישראל. אמר ר' יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי אתה סבור שהוא לגנאי ואינו אלא לשבחן או יהודי או צלוב אמר ר' אבין עד עכשיו קורין את ישראל בחוצה לארץ האומה של קשה עורף.
- בבלי סנהדרין לו ע"א:** רבי זירא אמר: מהכא - (בראשית כו, כז) וַיִּרְחַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו, אל תיקרי בְּגָדָיו, אלא בראשית רבה (תיאודור-אלבק) סה, כז: וַיִּגְשׁ וַיִּשָּׁק לוֹ וַיִּרְחַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ (בראשית כו, כז)... דבר אחר וַיִּרְחַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וגו' כגון יוסי משיטה ויקים איש צרורות. יוסי משיטה בשעה שביקשו שונאים להכניס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחילה, אמרון ליה עול מה דאת מפיק דידך >=הכנס ומה שאתה מוציא שלך<, נכנס והוציא מנורה שלזהב, אמרו לו אין דרך הדיוט להשתמש בה אלא עול זמן תניין >=פעם שניה< ומה דתפיק דידך, ולא קיבל עליו, אמר ר' פינחס נתנו לו מכס >=פטור מתשלומי מכס< ג' שנים ולא קיבל עליו, אמר לא די שהכעסתי לאלקי פעם אחת אלא אכעסנו פעם שנייה, ומה עשו לו, נתנו אותו בחמור שלחרשים והיו מנסרין אותו והיה צווח וויי וויי דארגיזית לברי >=אוי שהכעסתי את בוראי<. יקים איש צרורות >=הוא כנראה הכהן הגדול המתיוון אלקימוס שהוחלף בתקופת מרד החשמונאים ע"י יונתן בן מתתיהו< היה בן אחרות של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והוא רכיב סוסיה >=רכב על סוסו בשבת<, אזל קמי שריתא אזל למצטלבה >=הולוכו לפניו קורה לתלות את יוסי בן יועזר<, אמר ליה >=יקום< חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסד דארכבך מרך >=ראה הסוס שהרכבני עליו אדוני, וראה הסוס שהרכיבך עליו אדונך<, אמר ליה אם כך למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו, אמר לו ועשה אדם רצונו יותר ממך, אמר לו ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו, נכנס בו הדבר כארס שלחכנה >=של נחש<, הלך וקיים בו ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק, מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר וקשר בה ניניא >=חבלים< [ועשה מדורה לפניו ונעץ את החרב באמצע נתלה בקורה נפסקה ניניא] וחנק, קידמתו החרב ונהפך עליו גדר ונשרף, נתנמנס יוסי בן יועזר וראה את מיטתו פורחת באויר, אמר בשעה קלה קידמני זה לגן עדן.
- רמב"ן לבראשית ו, יח:** ועל דרך האמת, הברית מעולם היא, והמלה נגזרת מן בראשית ברא אלקים - והנה בריתי כמו ברייתי, והמלה כמו סמוכה, כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו יצוה שתקום ותהיה עם הצדיק, וכן וַאֲנִי הִנְנִי מְקִים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם (בראשית ט ט), בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ (מלאכי ב, ח) והמשכיל יבין: